

Afgørelser – Reg. nr.: 02148.00

Fredningen vedrører: Lerkenfeld Hovedgård -
Ophævet se 05799.00

Domme

Taksationskommissionen

Naturklagenævnet

Overfredningsnævnet **03-11-1954**

Fredningsnævnet **29-03-1954**

Kendelser

Deklarationer

FREDNINGSNÆVNET >

IKKE FREDET

INDHOLDSFORTEGNELSE

- Kendelse af 3/11 1954 [ofn-1166/54] om ophævelse af
- Kendelse af 29/3 1954 [nævn] om fredning omkring godset Lerkenfeld.

1216 III NØ

793 ÅLESTRUP KOMMUNE, VIBORG AMT (02148.001)
 809 FARSØ - , NORDJYLL. AMT (- .002)

MATRIKELFORTEGNELSE

(ajour pr. 1/7 1978)

Fredningen omfatter (helt eller delvis) følgende matrikelnumre:

- 1^{2p} Lerkenfeld Hgd., Vesterbølle (793)
 1², 1^{2m} Lerkenfeld Hgd., Svingelbjerg (809)

Gældende matrikulært kortbilag:

(Ofn. k. af 3/12 1978)

Se også ~~REG. NR.~~: fredning af
 Lerkenfeld Å og dens omgivelser

29/
13-54

OPHÆVET

CITERET FULDT UD I
OFN K. AF 3/11 1954

U D S K R I F T

A F

PROTOKOL FOR FREDNINGSNÆVNET FOR VIBORG AMTSRÅDSKREDS.

-----oo0§0oo-----

År 1954, d. 29. marts kl. 14³⁰ afholdt fredningsnævnet for Viborg amtsrådskreds møde.

Der foretoges:

Sag ang. fredning af arealer af Lerkenfeld Hovedgård (have, gårdsplads og areal langs Lerkenfeld å).

Mødt var fredningsnævnets medlemmer: Formanden, civildommer Aage Holm, Viborg, det amtsvalgte medlem, amtsvejinspektør V. Rasmussen, Overlund, og det sognevalgte medlem for Vesterbølle sogn, gårdejer Søren Pedersen, Glerup.

..... og der afsagdes derefter sålydende

K e n d e l s e :
=====

I skrivelse af 5/8 1953 har Danmarks Naturfredningsforening overfor fredningsnævnet for Viborg amtsrådskreds rejst sag ang. fredning af arealer af Lerkenfeld Hovedgård, Vesterbølle sogn, omkring hovedbygningen på nævnte ejendom.

I den nævnte skrivelse hedder det:

"I Vesterbølle Sogn, Viborg Amt, ligger Hovedgården Lerken-

OVERFREDNINGSNÆVNET>

3/11-1954

U D S K R I F T
af
OVERFREDNINGSNÆVNETS KENDELSESPROTOKOL.

År 1954, den 3. november, afsagde overfredningsnævnet på grundlag af mundtlig og skriftlig votering følgende

k e n d e l s e

i sagen nr. 1166/54 vedrørende fredning af arealer af Lerkenfeld hovedgård.

I den af fredningsnævnet for Viborg amt den 29. marts 1954 afsagte kendelse hedder det:

"I skrivelse af 5/8 1953 har Danmarks naturfredningsforening overfor fredningsnævnet for Viborg amtsrådsreds rejst sag ang. fredning af arealer af Lerkenfeld Hovedgård, Vesterbølle sogn, omkring hovedbygningen på nævnte ejendom.

I den nævnte skrivelse hedder det:

"I Vesterbølle sogn, Viborg amt, ligger hovedgården Lerkenfeld matr. nr. 1166/54 hovedgård, nævnte sogn - en ejendom med et betydeligt jordtilliggende, ca. 340 ha, bestående både af ager, eng, hede og nåletræsplantager. Ejendommens jorder gennemskæres af kommunevejen fra Vesterbølle by til Svingelbjerg, jvf. Geodætisk instituts kortbog I side 22, der også viser beliggenheden af ejendommens bygninger umiddelbart ved vejen, hvor denne er ført over Lerkenfeld å, som løber lige syd for bygningerne. Disse ligger ret lavt, kun lidt over ådalens niveau. Bygningerne består foruden af avlsbygningerne og en forpagterbolig af den gamle, meget anselige hovedbygning omgivet af voldgrave, og vest for bygningen, på den anden side af en voldgrav, ligger en stor, parkagtig have med store, gamle træer. Hovedbygningen, der er afbildet i Trap bind VI side 165, er sammen med voldgravene fredet i klasse A, jvf. Det særlige bygningssyns fortegnelse over fredede bygninger 1949 s. 98. Iøvrigt henvises til ejendommens historie i Trap det anførte sted. Haven, om hvis anlæg der, såvidt vides, ikke findes nogen oplysninger, ligger antagelig ligesom også hovedbygningen på opfyldt grund. På gårdspladsen nord for hovedbygningen er en del

træer, nogle gamle og af anselig størrelse. Gårdens bygninger med haven er på alle sider omgivet af ejendommens jorder, og der findes, bortset fra et hus lidt syd for åen, ingen bebyggelse i nærheden.

Set fra den nævnte kommunevej både syd og nord fra fremtræder ejendommens omgivelser med den trærige have, ådalen med den smukt slyngede å og det omgivende kuperede terræn med ejendommens ret vidtstrakte jorder som en stortformet, landskabelig helhed med det præg af tidsmæssig sammenhæng, som endnu er karakteristisk for store dele af midt- og vesthimmerland. I denne landskabelige helhed danner den store, gamle hovedbygning som et samlende midtpunkt virkende både ved sine egne arkitektoniske forhold og ved sammenspillet med de omgivende landskabelige forhold i særlig grad de nærmeste omgivelser: den parkagtige have og ådalen.

Som nævnt er hovedbygningen med voldgravene fredet i klasse A, og efter hvad Det særlige bygningssyn har meddelt Danmarks naturfredningsforening, anses bygningen som et både i historisk og arkitektonisk henseende meget værdifuldt bygningsværk med sit eget særpræg, som ikke genfindes i de andre fredede bygninger her i landet. Det tiltrænges nu, efter hvad synet ligeledes har meddelt, at hovedbygningen underkastes en ret omfattende istandsættelse, og der påtænkes fra synet gennemført den ordning, svarende til hvad der er sket i andre tilfælde af istandsættelse af fredede bygninger, at der til istandsættelses-udgifterne ydes tilskud fra staten, mod at ejeren deltager i udgifterne, antagelig med op imod en tredjedel af disse. Under en mundtlig forhandling mellem synet og naturfredningsforeningen kom man ind på, at selvom hovedbygningen uanset omgivelserne har sin store arkitektoniske og historiske værdi, er der ved hovedbygningens beliggenhed og landskabets udformning en så nøje sammenhæng mellem de kulturelle værdier, der knytter sig til hovedbygningen, og de landskabelige forhold, der præger dens omgivelser, at det ville være et naturligt led i bevarelsen af bygningen med bistand fra det offentlige, om der kunne gennemføres en ordning, der sikrede de forhold i landskabelig henseende, som i særlig grad præger omgivelserne, derved at der i et vist omfang gennemførtes en fredning af disse i henhold til naturfredningsloven.

Til støtte for en sådan fredning vil der efter naturfredningsforeningens mening kunne påberåbes såvel de landskabelig-æstetiske som de historiske naturfredningssyn i henhold til naturfredningslovens § 1; og selvom hensynet til en fredet bygning ikke særskilt er nævnt i loven, vil dog forhold af denne art efter foreningens opfattelse

kunne støtte en fredningssag, forsåvidt at betingelserne for, at en sådan kan gennemføres, iøvrigt foreligger. I så henseende skal der med hensyn til de landskabelige forhold henvises til det allerede anførte, idet man navnlig fremhæver, at ved sammenspillet mellem ådalen med den slyngede å og havens regelmæssige, fastformede "skovbryn" fremtræder et landskabeligt forhold af selvstændig naturfredningsmæssig værdi. Med hensyn til havens bestand af forskelligartede løvtræer af særlig æstetisk værdi skal der henvises til den vedlagte erklæring af 27. april d.a. fra Det danske hedeselskab, og som et særligt moment med hensyn til haven skal det fremhæves, at en så stor gammel løvtræsbevoksning som denne er næsten enestående i de på løvtræsbevoksninger fattige egne i midt- og vesthimmerland. Allerede på Videnskabernes selskabs kort fra ca. 1790 ses der for disse egne meget få signaturer for løvskov. Angående de historiske hensyn skal bemærkes, at disse i henseende til selve bygningen og til dens forhold til omgivelserne er så sammenslyngede, at de vanskeligt kan adskilles. Et forstyrrende indgreb i omgivelserne, såsom at havens gamle træer omhugges, vil utvivlsomt uvilkårligt forfladige det historisk betonedede indtryk af den gamle "borg", og på den anden side er den store hovedbygning uundværlig som det faste midtpunkt, der samler omgivelserne til en landskabelig helhed. Der skal her ved henvises til den vedlagte erklæring af 31. juli d. å. fra nationalmuseet.

Med hensyn til de områder, som en eventuel fredning skulle omfatte, skal der henvises til den vedlagte skitse, der viser hovedbygningen, haven og ådalen med åen. Ejendommens øvrige bygninger ligger nord og øst for hovedbygningen, og den omtalte kommunevej ligger mod øst udenfor skitsen. På skitsen er angivet volde syd for henholdsvis hovedbygningen og haven. Disse volde kan ses i terrænet, men er ikke meget fremtrædende. På grundlag af, hvad der er konstateret ved en besigtigelse af forholdene, skulle fredningen efter foreningens opfattelse omfatte hele haveanlægget samt en vest for liggende læplantning; dennes vestlige del er på skitsen benævnt "birkegangen"; endvidere de på skitsen markerede volde og ådalen med åen, i hvert fald den del, der ligger syd for hovedbygningen og haven; muligt burde medtages den del af ådalen, der ligger mod øst indtil kommunevejen, der som nævnt ikke ses på skitsen. De på gårdspladsen nord for hovedbygningen voksende træer, der er med til at danne et ret karakteristisk gårdinteriør, bør medtages under fredningen. Endelig kunne der være anledning til under fredningen også at medtage et areal, der ligger øst for hovedbygningen, og voldgraven strækkende sig ud til vejen. Dette ikke ret store areal

er ubebygget, og det ville for helhedens skyld være af betydning, om det bevaredes ubebygget. En nøjere afgrænsning af terrænet vil formentlig bedst kunne ske under fredningssagen.

De fredningsservitutter, som der kunne blive spørgsmål om, vil efter foreningens opfattelse i det væsentlige kunne udformes således:

"Områderne fredes således, at de skal blive henliggende i deres nuværende tilstand, og navnlig således, at de ikke må bebygges hverken varigt eller midlertidigt, ligesom der ikke må opføres boder, skure eller lignende, og der må i det hele ikke opstilles eller anbringes noget, der kan virke spærrende for udsynet eller skæmmende, derunder ledningsmaster af nogen art. Områderne må ikke opdyrkes eller beplantes, og der må ikke ske gravning efter grus, sten eller andet, ligesom områderne heller ikke på anden måde må forstyrres.

Løvrigt gælder følgende særlige bestemmelser:

Haven: Træerne fredes således, at de ikke må fældes og ej heller grenekappes. Borthugst og grenekapning er dog tilladt med fredningsnævnets samtykke efter forud indhentet erklæring fra Det danske hedeselskab. Under samme betingelser må der foretages efterplantninger af løvtræer til fornyelse af træbestanden samt de fornødne arbejder til opretholdelse af haveanlægget. De i haven værende jordstykker, der har været anvendt som køkkenhave, skal påny beplantes eller lægges ud med græs.

Løbeltet mod vest derunder birkegangen må ikke afdrives, men der må ske fornøden hugst og efterplantning med løvtræer.

Træerne på gårdspladsen fredes således, at de ikke må fældes eller grenekappes. Fældning og grenekapning må dog ske under samme betingelser som angivet med hensyn til træerne i haven.

Åen skal bibeholde sit nuværende løb, således at bugtningerne ikke må udrettes.

Påtaleret tillægges fredningsnævnet for Viborg amtsrådsreds, nationalmuseet og Danmarks naturfredningsforening."

Lerkenfeld ejes af godsejer Mathias Kjeldsen. Han bebor sammen med sin familie hovedbygningen. Størstedelen af ejendommens jorder er bortforpagtet. Under besigtigelsen blev spørgsmålet om fredning af de foran nævnte områder omtalt overfor godsejer Kjeldsen, som indtog det standpunkt, at han ikke ville modsætte sig fredningen, men at han måtte forbeholde sig at rejse erstatningskrav og anførte i så henseende, at han efter et foreløbigt skøn ville mene, at træbestanden i haven kunne ansættes til en hugstvardi af ca. 10.000 kr.- Han meddelte, at han var kendt med, at Det særlige bygningssyn anså en ret omfattende istand-

sættelse af hovedbygningen for påkrævet, i første omgang navnlig med hensyn til bygningens tag, og erklærede sig indforstået med, at en eventuel fredningserstatning helt eller delvis kunne indgå i istandsættelsesudgifterne. Til nærmere oplysning om værdien af træerne i haven skal der henvises til den fornævnte erklæring fra hedeselskabet, hvorefter værdien kan ansættes til ca. 12.000 kroner.

Efter det således foreliggende skal Danmarks naturfredningsforening, idet man henviser til naturfredningslovens § 8, 1. stk., herved anmode fredningsnævnet om, at spørgsmålet om fredning af de forannævnte områder under hovedgården Lerkenfeldt må blive optaget til behandling i henhold til naturfredningsloven."

I nationalmuseets erklæring af 31/7 1953 hedder det:

"På givne foranledning skal nationalmuseet fremsætte følgende udtalelse om Lerkenfeldt:

Hovedbygningen på Lerkenfeldt, der er opført af Jørgen Lykke i 1560'erne, består af en enkelt høj og smal hovedfløj i to etager over vælvede kældre. Hertil slutter sig mod nord to lavere sidefløje samt et rundt trappetårn. Også syd for hovedfløjen er der et par mindre tilbygninger. Hovedbygningen har været omgivet af en mur med store rundeløber. Hovedfløjen påkalder sig ganske særlig interesse ved at være opført af egebindingsværk, der udvendig er skalmuret, hvilket muligvis er sket samtidig med bygningens opførelse. Trappetårnet, der står skævt for hovedfløjens facade på gårdspladsen, giver bygningskomplekset sin ganske særlige karakter. Tårnets trinde legeme kommer storartet til sin ret ved den lave hætte, hvormed det er afdækket. Spor i murværket tyder på, at der oprindeligt har været et galleri uden på hovedfløjens mur, løbende fra tårnet over til den østre sidefløj, arkitektonisk set et meget interessant træk. Den vestre sidefløj, der tidligere kaldtes "kirken", fordi der til dens opførelse er anvendt kvadersten fra nedbrudte romanske kirker, rummer riddersalen med den smukke rokokokamin i nordgavlen.

Som Lerkenfeldt ligger i dag, er den trods sit forfald et enestående velbevaret bygningsværk fra den tidlige renaissance og arkitektonisk overordentlig interessant, fordi den repræsenterer byggeriet i en periode, hvor nedarvede middelalderlige byggetraditioner brydes med renaissanceens moderne ideer. Det er ikke umuligt, at den nederlandske arkitekt Theus Rubensaadt, også kaldet "mester Theus", har haft med udformningen af gården at gøre. Han arbejdede netop for Jørgen Lykke på hans anden, langt mindre velbevarede gård, Overgård. Der er umiskendelige lighedspunkter mellem de to gårde.

Som det vil forstås, indtager Lerkenfeldt en vigtig plads i den danske arkitekturs historie. Med sine store tagflader, sine hvidtede vægge og det charmerende trappetårn, omgivet af voldgrave og gamle træer, hører gården til en af Himmerlands store seværdigheder. Den store fredede hovedbygning med de fredede voldgrave har både ved sine arkitektoniske forhold og ved sin placering en nøje sammenhæng med ejendommens stortformede landskabelige omgivelser - i særlig grad den gamle, trærige have og den tilgrænsende ådal. Hovedbygningens bygningshistoriske værdi fremhæves på en markant måde ved denne nøje tilknytning til disse særprægede landskabelige omgivelser, og nationalmuseet kan derfor give sin fulde tilslutning til, at man ved en fredning i henhold til naturfredningsloven søger at sikre disse landskabelige forhold mod indgreb, som kan gribe forstyrrende ind i sammenspillet mellem hovedbygningen og dens omgivelser.

Nationalmuseet vil støtte alle kræfter, der sætter ind på at redde dette betydningsfulde mindesmærke fra forfald og på at sikre omgivelserne mod indgreb, der kan forringe de historiske bygningers situation.

Det kan tilføjes, at nationalmuseet i betragtning af Lerkenfeldts store arkitekturhistoriske betydning har iværksat en dybtgående undersøgelse af hovedbygningen med fuldstændige opmålinger og udgravninger af det omgivende befæstningsanlæg."

Nævnet har besigtiget de af fredningsforslaget omfattede arealer i forbindelse med repræsentanter for Danmarks naturfredningsforening og for nationalmuseet og har forhandlet med ejeren af Lerkenfeldt, gods-ejer Mathias Kjeldsen.

Godsejer Kjeldsen har i princippet kunnet tiltræde naturfredningsforeningens forslag, og under besigtigelsen opnåedes der blandt de mødte enighed om, at fredningen i givet fald skal omfatte:

- 1) Parken vest for hovedbygningen.
- 2) Læplantningen vest for parken fra åen i syd til kommunevejen i nord.
- 3) Arealet, der begrænses af: Parken mod vest, åen mod syd, kommunevejen mod øst, medens grænsen mod nord dannes af hovedbygningen (voldgraven) og øst for voldgraven af en linie omtrent i forlængelse af den nordlige grænse af den nordlige voldgrav.
- 4) De på gårdspladsen stående træer.
- 5) Et areal syd for åen, der begrænses således: Mod vest af en linie af afblanding af træer og buske, mod øst af kommunevejen og mod syd af grænsen mellem engareal og agerjord,

og at fredningsservitutterne skal være af det indhold, som foreslåes i

naturfredningsforeningens skrivelse, dog at de arealer mellem hovedbygningen og åen (under pkt. 3), der hidtil har været benyttet som køkkenhave, fortsat må benyttes som sådan. Regulering af åen indenfor de fredede områder må kun ske i forståelse med fredningsnævnet.

Godsejer Kjeldsen har forlangt en erstatning på 15.000 kr. for at tåle en fredning som foran skitseret. Han har erklæret sig indforstået i, at den erstatning, der tilkendes ham, anvendes til reparation af hovedbygningen, navnlig dennes tag.

De arealer, som omfattes af fredningsforslaget, andrager:

Parken ca. 2,35 ha.

Læplantningen ca. 0,5 ha.

Arealet beskrevet foran under 3 ca. 1,08 ha.

Arealet syd for åen ca. 5 ha.

Efter at nævnet har forhandlet med godsejer Mathias Kjeldsen, har denne solgt Lerkenfeldt hovedgård til sin datter, fru Eva Pape. Denne har overfor fredningssagen indtaget ganske samme standpunkt som sin fader, dog at hun har ønsket, at eventuel fredning ikke bliver til hinder for anlæg af fiskedamme uden bebyggelse på et areal af området under punkt 5, indtil 150 m vest for vejen Vesterbølle-Svingelbjerg.

Vesterbølle sogneråd har erklæret sig villig til at yde et tilskud på ca. 300 kr. til fredningssagens eventuelle gennemførelse.

Nævnet finder under hensyn til de af naturfredningsforeningen påberåbte grunde, at fredningen af de foran omtalte områder bør gennemføres og pålægger de pågældende arealer, der udgør en del af matr. nr. 1a, Lerkenfeldt hovedgård, Vesterbølle sogn, og hvis beliggenhed nærmere fremgår af en i sagen fremlagt matrikulskortkopi, hvoraf genpart vedhæftes nærværende kendelse, sålydende servitutbestemmelser:

Arealerne må ikke bebygges, hverken varigt eller midlertidigt, ligesom der ikke må opføres boder, skure eller lignende, og der må i det hele ikke opstilles eller anbringes noget, der kan virke spærrende for udsynet eller skæmmende, derunder ledningsmaster af nogen art.

Bortset fra de særlige undtagelser, som er nævnt nedenfor, skal arealerne forblive henliggende i deres nuværende tilstand. Områderne må ikke opdyrkes eller beplantes, og der må ikke ske gravning efter grus, sten eller sand, ligesom områderne heller ikke på anden måde må forstyrres.

Iøvrigt gælder følgende særlige bestemmelser:

Haven: Træerne fredes således, at de ikke må fældes og ej heller grenekappes. Borthugst og grenekapning er dog tilladt med frednings-

fredningsnævnets samtykke efter forud indhentet erklæring fra Det danske hede-selskab. Under samme betingelser må der foretages efterplantninger af løvtræer til fornyelse af træbestanden, samt de fornødne arbejder til opretholdelse af haveanlægget. De i haven værende jordstykker, der har været anvendt som køkkenhave, skal påny beplantes eller lægges ud med græs.

Løbeltet mod vest derunder Birkegangen må ikke afdrives, men der må ske fornøden hugst og efterplantning med løvtræer.

Træerne på gårdspladsen fredes således, at de ikke må fældes eller grenekappes. Fældning og grenekapning må dog ske under samme betingelser som angivet med hensyn til træerne i haven.

Åen skal bibeholde sit nuværende løb, således at bugtningerne ikke må udrettes. Regulering af den må kun ske i forståelse med fredningsnævnet.

De arealer mellem hovedbygningen og åen, der hidtil har været benyttet som køkkenhave, må fortsat benyttes som sådan.

Den del af engarealet (nævnt under punkt 5), der ligger syd for åen, må dyrkes som alm. landbrugsjord, ligesom der på den del af dette raal, der ligger indtil 150 m vest for kommunevejen Vesterbølle-Svingelbjerg i forståelse med fredningsnævnet kan indrettes fiskedamme uden bebyggelse af nogen art.

Påtaleretten m.h.t. foranstående bestemmelser tillægges fredningsnævnet for Viborg amtsrådsreds.

Den ejerinden tilkommende erstatning fastsættes til 10.000 kr., der forrentes med 5% p.a. fra kendelsens dato.

Af de panthavere, der har pant i ejendommen, har alene statskassen som kreditor ifølge et i h.t. lov af 26/4 1940 ydet lån, stort til rest pr. 11/12 1953 1295 kr., nedlagt påstand på, at eventuel tilkendt erstatning udbetales til hel eller delvis indfrielse af lånet.

Under forudsætning af, at den påtænkte reparation af hovedbygningen gennemføres, skønner fredningsnævnet, at statskassens påstand ikke bør tages til følge, men bestemmer, at erstatningen i forståelse med ejerinden vil være at udbetale til Det særlige bygningssyn på ejerindens vegne, således at erstatningen kan medgå til dækning af udgifterne til istandsættelse af hovedbygningen. Hvis denne istandsættelse ikke gennemføres, vil erstatningen være at udbetale dels til statskassen til dækning af forannævnte pantegæld, dels til ejerinden, hvem det pålægges - såfremt der inden erstatningsbeløbets udbetaling sker nogen ændring m.h.t., hvem beløbet skal udbetales til - at give meddelelse herom til frednings-

nævnet, idet beløbet i manglende fald vil blive udbetalt til de ifølge det foranstående berettigede.

Af den tilkendte erstatning udreder Vesterbølle kommune 300 kr., medens restbeløbet under henvisningen til bestemmelserne i naturfredningslovens § 172 udredes af statskassen med 2/3 og af Viborg amtsfond med 1/3."

Kendelsen er i medfør af naturfredningslovens § 19, stk. 3, forelagt overfredningsnævnet, som den 9. juli 1954 har besigtiget arealerne og forhandlet med ejeren og andre i sagen interesserede.

Overfredningsnævnet finder ikke, at de omhandlede arealer er af en sådan skønhed eller ejendommelighed eller er således beliggende, at en fredning vil have væsentlig betydning for almenheden, jfr. naturfredningslovens § 1. Fredningsnævnets kendelse vil derfor være at ophæve.

T h i b e s t e m m e s :

Den af fredningsnævnet for Viborg amt den 29. marts 1954 afsagte kendelse vedrørende fredning af arealer af Lerkenfeld hovedgård ophæves.

Udskriftens rigtighed
bekræftes.

F. Grage
overfredningsnævnets sekretær